

ÉS HANNAH ARENDT UNA FILÒSOFA?

Enric Fernández Gel

Grau en Filosofia UN

Al lector poc familiaritzat amb el pensament de Hannah Arendt, el títol d'aquest article pot semblar-li ridícul o, fins i tot, una mica insultant. “És clar que Arendt és filòsofa!”, pot pensar. “Qui s’atreveria a suggerir el contrari?”. A aquest lector el pot sorprendre que la primera persona en qüestionar el qualificatiu de “filòsofa” aplicat a Arendt fou Arendt mateixa. A l’inici d’una famosa entrevista que pot consultar-se a Youtube¹, en ser tractada de filòsofa, Arendt triga ben poc a protestar. La seva disciplina, diu, no es la filosofia, sinó la teoria política, i ella no es considera en absolut filòsofa, ni se sent tal. De la filosofia, diu, va allunyar-se fa temps, precisament amb l’objectiu d’intentar veure la realitat política amb uns ulls que no fossin els del filòsof.

Aquest reuig a ésser tractada de filòsofa, pels que coneixen els avatars de la seva biografia, bé pot tenir alguna que altra arrel en la fonda decepció que significà per ella el nazisme de Heidegger, el filòsof per excel·lència del segle XX, a més del seu mestre i amant. Però també té arrels conceptuals que s’enfonsen en la riquesa del seu pensament. Explorar-les és, al meu parer, una molt bona manera d’introduir-se en el seu estudi.

Arendt comença amb una distinció contundent entre filosofia i política. Per ella, ambdues són experiències radicalment diferents de la bellesa que s’originen històricament a l’Antiga Grècia i que són fins a cert punt incompatibles i contradictòries. Aquesta distinció entre filosofia i política correspon a la distinció tradicional entre la *vida teòrica*, centrada en la contemplació de les veritats eternes, i la *vida activa*, centrada en les relacions humanes i l’acció política.

Des d’un punt de vista històric, té lloc primer el descobriment de l’activitat política, amb la fundació de la *polis* grega. Per Arendt, la condició humana està marcada per una fonda ferida: la mortalitat. Els homes son “els mortals”; de fet, són els únics éssers mortals dins d’un cosmos immortal. A diferència de l’animal, que en cert sentit té assegurada la immortalitat en la seva espècie, els homes, per sobre de la vida biològica, posseeixen una vida biogràfica. Aquesta vida és personal, estrictament lineal i única, i acaba abruptament en la mort per

no tornar mai més: “Això és la mortalitat: moure’s en una línia rectilínia en un univers on tot, si és que es mou, es mou en un ordre cíclic”².

Els éssers humans, moguts pel poderós desig de permanència, descobreixen doncs la possibilitat de produir coses amb la capacitat de durar per sempre. És així, per mitjà de l’acció política, diu Arendt, que els homes intenten assolir la immortalitat, produint treballs, fets i paraules que mereixen ésser recordades per sempre. Gràcies a aquesta immortalitat construïda, els mortals reclamen un lloc propi dins el cosmos immortal i demostren ésser de naturalesa “divina”.

Però llavors arriba el filòsof i descobreix *una altra* experiència de la plenitud que la política no pot proporcionar: l’experiència no de la immortalitat, sinó de l’*eternitat*. La vida teòrica es descobreix com la contemplació apassionada de les veritats eternes i necessàries que existeixen per sobre del món contingent. Aquesta experiència és realment quelcom *nou* i *diferent* de la política que, pròpiament parlant, només pot donar-se *fora* de la política. Tocar l’eternitat amb l’intel·lecte és una experiència gustativa de la qual no caben paraules, en la qual regna el més pur i reverencial silenci. Però si hi ha quelcom constitutiu de la política és precisament la paraula. Llavors, una experiència que et deixa completament sense paraules és el més *apolític* que existeix. Per tant, des del seu inici, la filosofia s’entén a si mateixa com una experiència de la plenitud que només pot donar-se *fora* de la vida activa, i que de fet s’experimenta gairebé com una petita mort, com un arravament que ens trasllada lluny de les preocupacions mundanes.

Per a Arendt, si la tradició s’hagués quedat aquí no hi hauria hagut cap problema. Estaria dient que hi ha dues experiències diferents de la sublimitat, ambdues igualment assolibles per l’ésser humà: l’experiència de crear allò perdurable mitjançant l’acció política i l’experiència de gaudir d’allò etern mitjançant la contemplació filosòfica. Les dues són experiències de felicitat plena i de llibertat màxima, i les dues donen testimoni del fet que en l’home hi ha una guspira de la divinitat.

El problema, doncs, no està en la distinció, que és en essència justa i respon realment a dues experiències diferents. El

1 Youtube: “Hannah Arendt ‘Zur Person’ Full Interview (with English Subtitles)”, disponible online: <https://www.youtube.com/watch?v=dsolmQfV-sO4&t=0s> [Consultat: 14.10.19].

2 ARENDT, H. (1998). *The Human Condition*. Chicago & London: The University of Chicago Press, p. 19 [la traducció és meua].

problema està en haver establert una jerarquia entre elles. I és que el filòsof, colpejat per la força aclaparadora de la seva experiència pròpia, no es limita a pensar senzillament que ha descobert una *altra* font de felicitat diferent de la ja coneguda a l'acció, sinó que dóna per descomptat que ha trobat un principi *superior* a aquell que regeix la vida política. I és aquesta jerarquia entre vida activa i vida contemplativa, i no la distinció, allò que Arendt critica.

Aquesta jerarquia és la idea fundacional de tota la tradició de la filosofia política, i la que porta a pensar que entre filosofia i política hi ha una mena de conflicte originari. Hi ha una tensió entre la filosofia i la política que no existeix entre la filosofia i altres objectes de coneixement. L'exemple més clar d'aquest fenomen és Plató, que pensa la relació entre filosofia i política des del trauma emocional de l'execució de Sòcrates a mans de la democràcia. En Plató, qui ha de donar un pas endavant per posar ordre en la política? El filòsof. I com posa ordre? Prenent com a model el seu objecte de coneixement: la Idea del Bé.

De fet, a Plató es produeix una transformació molt curiosa, ens explica Arendt, i és que entre el *Banquet* i la *República* hi ha un canvi subtil però decisiu respecte a quina és la Idea Suprema. Al *Banquet*, que és un diàleg purament filosòfic, la Idea Suprema és la Bellesa; a la *República*, de temàtica política, la Idea Suprema ha passat a ser el Bé. Per què? Perquè la Bellesa és una Idea que no té cap efecte pràctic, és un pur objecte contemplatiu. Per tant, si el que vull, com a filòsof, és ordenar l'Estat, necessito justificar-ho a base d'un coneixement essencialment pràctic: el coneixement de la Idea de Bé. I és així com Plató du a terme un canvi estructural en el seu sistema filosòfic *per motius que no són filosòfics, sinó polítics*: per assegurar la supervivència i la supremacia de la filosofia dins de la polis.

En la mateixa línia, en gairebé tots els filòsofs des de Plató trobem cert sentiment d'enemistat cap a la política, certa concepció de la política com una amenaça per l'activitat filosòfica, i per tant com quelcom a domesticar i subjugar. Arendt denuncia, doncs, que tota la tradició filosòfica ha intentat entendre la política segons esquemes que no li són propis, només per acabar justificant una creença prèvia i ideològica: la superioritat de la filosofia com a experiència de la plenitud. Això deriva en una tradició que, amb molt poques excepcions, ha entès bastant poc el fenomen de la política. Per això, per a Arendt, l'expressió "filosofia política", que sempre intentava evitar, és poc més que un oxímoron. La filosofia política ha estat de tot menys política, ha estat anti-política.

Es comença a veure per què Arendt rebutja l'etiqueta de "filòsofa"? Com el seu objecte d'estudi principal no és allò etern que es dóna en la contemplació, sinó l'acció política en ella mateixa, Arendt no pot dir-se "filòsofa". Ha de ser una altra

cosa, quelcom nou, que vagi més enllà de la tradició filosòfica. El que busca és entendre la política en els seus propis termes, és a dir, just el contrari del que han fet fins ara els filòsofs! Vol mirar la política sense el prejudici secular de la filosofia.

Ens trobem, doncs, amb una situació paradoxal. Nosaltres voldríem tractar-la de "filòsofa", però la manera en què ella entén i conceptualitza la filosofia l'exclou d'aquesta disciplina. Això ens deixa, crec, amb dues opcions. Primer: podem respectar la seva opinió i no tractar-la de "filòsofa", sinó de "pensadora o teòrica de la política". O segon: en contra dels seus desitjos, i basant-nos en un concepte més ampli de la filosofia, podem col·locar-la al panteó dels filòsofs. D'una manera o d'una altra, el següent és exigít: reconèixer a Arendt com una de les ments més brillants del segle XX.

Bibliografia

- ARENDR, H. (1998). *The Human Condition*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- (2005). *The Promise of Politics*. New York: Schocken Books.
- (2006). *Between Past and Future*, Sabon: Penguin Books.
- (2015). *¿Qué es la política?*. Barcelona: Paidós.

